

PRIKAZ EMOCIJA U DJEČJIM SLIKARSKIM RADOVIMA

Vladić, Anđela

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:858772>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**PRIKAZ EMOCIJA U DJEČJIM
SLIKARSKIM RADOVIMA**

ANĐELA VLADIĆ

Split, 2023.

Odsjek za rani i predškolski odgoj i obrazovanje
Studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja
Likovni izraz u ranom i predškolskom odgoju 2

IZRAŽAVANJE EMOCIJA U DJEČJIM SLIKARSKIM RADOVIMA

Studentica:

Anđela Vladić

Mentorica:

izv. prof. dr. sc. Marija Brajčić

Split, rujan 2023.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Poticanje likovnog stvaralaštva kod djece rane i predškolske dobi.....	2
2.1. Usmjeravanje opažanja	3
2.2. Aktiviranje sjećanja.....	3
2.3. Maštanje i ilustracije	4
2.4. Zamišljanje.....	4
2.5. Potvrđivanje	4
2.6. Igre s likovnim materijalima	4
3. Emocije u dječjem likovnom izražavanju.....	6
3.1. Emocije – pojam i vrste.....	6
3.2. Razvoj emocija kod djeteta rane i predškolske dobi.....	7
3.3. Čimbenici koji utječu na razvoj emocija kod djeteta	10
3.4. Psihološka svojstva boja.....	10
3.5. Izražavanje emocija u dječjim radovima.....	12
3.6. Art (likovna) terapija.....	13
4. Analiza emocija u dječjim slikarskim radovima.....	17
4.1. Metodologija istraživanja.....	17
4.2. Opis studije slučaja.....	18
4.3. Analiza dječjih likovnih radova nastalih u istraživanju	20
5. Zaključak.....	30
6. Literatura.....	32
Sažetak	35
Abstract.....	36
Popis slika	37

1. Uvod

Predmet je završnog rada izražavanje emocija u dječjim slikarskim radovima. Emocije su jedan od najvažnijih činitelja koje utječu na cjelokupno funkcioniranje pojedinca i imaju glavnu ulogu u interpersonalnom životu. Kako bi mogao ostvarivati kvalitetne odnose s okolinom svaki pojedinac treba znati razumjeti i izraziti vlastite emocije te znati prepoznati one tuđe. To je proces koji se postupno uči od rođenja. Međutim, ne teče kod sve djece taj proces jednako. Osim toga, riječ je o složenom procesu, pa je djeci potrebna pomoć kako bi lakše identificirali, razumjeli i regulirali emocije. U tom pogledu im uz roditelje mogu pomoći odgajatelji. Stoga je važno da odgajatelji budu upoznati s načinom na koji djeca mogu izraziti svoje emocije i kako im mogu pomoći da svoje emocije izraze i reguliraju kroz likovno stvaralaštvo. Cilj je završnog rada na temelju dostupnih sekundarnih izvora te na temelju dječjih slikarskih radova analizirati izražavanje emocija u tim radovima.

Završni rad koncipiran je u šest poglavlja. Prvo poglavlje obuhvaća uvod u kojem se analiziraju predmet i cilj završnog rada, korištena literatura te koncept rada prema poglavljima. Drugo poglavlje sadrži načine poticanja razvoja likovnog stvaralaštva kod djece rane i predškolske dobi. Treće poglavlje rada odnosi se na emocije u dječjem likovnom stvaralaštvu. U tom se poglavlju definiraju pojam emocija te se analizira razvoj emocija kod djece, čimbenici koji utječu na emocije te izražavanje emocija u dječjem likovnom stvaralaštvu, kao i likovna terapija kao pomoć u izražavanju emocija. Četvrto poglavlje sadrži empirijski dio rada u kojem se analiziraju emocije u dječjim slikarskim radovima. Peto poglavlje jest zaključak u kojem se sažeto iznosi sve što je istaknuto u radu te se donose određene spoznaje o izražavanju emocija u dječjim slikarskim radovima. Šesto poglavlje obuhvaća popis relevantne literature koja se koristila prilikom pisanja rada. Radu su pridodani i sažetak na hrvatskom i na engleskom jeziku (abstract) te popis slika uvrštenih u rad.

2. Poticanje likovnog stvaralaštva kod djece rane i predškolske dobi

Dječji likovni izraz podrazumijeva različite faze koje djeca prolaze u razvoju likovnog izražavanja. Već u ranoj dobi djeca počinju pokazivati interes za likovnim izražavanjem, iako nemaju sposobnost izražavati se na taj način jer im motorika nije dovoljno razvijena. Tako se likovno izražavanje kod djece može podijeliti na fazu šaranja, fazu shema, fazu razvijene sheme i fazu oblika i pojava. Te su faze donekle popraćene Linquetovim modelom koji je također široko rasprostranjen u stručnoj literaturi, a u skladu s kojim se dječje likovno stvaralaštvo dijeli na fazu izražavanja primarnim simbolima (do četvrte godine), fazu izražavanja složenim simbolima (od četvrte do pete godine), fazu intelektualnog realizma (od pete do sedme godine) te fazu likovnog realizma (karakteristična za ranu školsku dob).

Kod djece se mogu uočiti određene karakteristike vezane za njihovo likovno stvaralaštvo, odnosno značajke koje su svojstvene samo dječjem likovnom izražavanju. Riječ je o karakteristikama kao što su transparentnost prikaza, prikaz akcije u fazama kretanja (vremenska dimenzija), prevaljivanje oblika, emocijska proporcija, rasklapanje oblika, vertikalna i obrnuta perspektiva i poliperspektiva, a koje djeca počinju primjenjivati oko četvrte godine.

Kada dijete pažljivo promatra neki oblik i kada je njime potpuno zaokupljeno, to se naziva stvaralačkom percepcijom. Tek nakon što se dogodi stvaralačka percepcija dijete može prijeći na sljedeći korak i likovno izraziti ono što je opazilo. U djetetovom likovnom izražavanju odgajatelj ne bi trebao intervenirati. Djetetu je potrebna sloboda u izražavanju, ne bi mu se trebale nametati ikakve činjenice, kao što je, primjerice, uvjeravati dijete da je nebo plave, a sunce žute boje. Dijete samo treba doći do određenih spoznaja koje će zatim samostalno izraziti. Jedini slučaj u kojem bi odgajatelj trebao intervenirati je ako dijete nije zainteresirano za upoznavanjem svijeta oko sebe, što bi se svakako trebalo potaknuti.

Da bi percipirani sadržaji i saznanja o svijetu oko djeteta sazreli, razvili se i urezali u svijest djece, nužno ih je ostvariti putem nekog medija izražavanja. Likovno izražavanje je jedan od njih. Likovno izraženi sadržaji jačaju dječju sposobnost opažanja i shvaćanja, što dovodi do snažnijeg i bogatog stvaranja. Tako se uspostavlja prirodni proces rasta i razvoja dječje svijesti i njihovih sposobnosti (Belamarić, 1986).

Postoji nekoliko načina da odgajatelj potakne interes kod djeteta za svijet oko njega, a to su usmjeravanje opažanja, aktiviranje sjećanja, maštanje i ilustracije, zamišljanje, potvrđivanje te igra s likovnim materijalima.

2.1. Usmjeravanje opažanja

Najjednostavniji način da se dijete potakne za upoznavanje svijeta jest usmjeravanje njegove pažnje na neki oblik ili pojavu. Djecu zanima život, funkcija i svojstvo oblika, da bi nakon toga uslijedilo zanimanje za funkciju i svojstva oblika, veličinu, vizualna obilježja, materijal, boju, detalje.

Već je rečeno da se djetetu ne smiju nametati vlastite pretpostavke, pa je najbolje dijete usmjeravati postavljanjem pitanja koja ne sugeriraju i ne nameću odgovor. Odgajatelj krene od jednostavnih, općenitih pitanja, a nakon što dijete iscrpi sve odgovore odgajatelj može postavljati konkretna pitanja o oblicima, pojavama, o konstrukciji, materiji, boji itd. Dječji odgovori, ako su i besmisleni, ne bi se trebali ispravljati. Kada dijete tako upozna i doživi neku pojavu ili oblik, ono će svoje spoznaje izraziti likovnim medijem (Belamarić, 1986). Međutim, promatranje pojava i oblike te njihovo izražavanje likovnim radom su dva odvojena procesa. U svojim likovnim radovima djeca ne izražavaju ono što konkretno vide, nego ono što su izdvojili, zapamtili, zapazili o tome što su promatrali.

2.2. Aktiviranje sjećanja

Drugi način na koji odgajatelj može potaknuti zanimanje kod djeteta jest da razgovara s djetetom o onome što je spontano doživjelo ili čulo prije kraćeg ili dužeg vremena. Na taj se način aktivira i učvršćuje djetetovo sjećanje. Kroz razgovor s djetetom i poticanjem njegovog sjećanja odgajatelj postavlja pitanja o oblicima, bojama, materiji i sl. (Belamarić, 1986).

Razlika između usmjerenog opažanja i aktiviranja sjećanja je u tome što u dječjim likovnim radovima koji su nastali nakon usmjerenog opažanja ima više pojedinosti, a u dječjim radovima koja su nastala prema sjećanju djeca unose više značenja i odnose među oblicima i usmjerenija su na cjeloviti događaj.

2.3. Maštanje i ilustracije

Na temelju poznatih pojava ili događaja djeca mogu stvarati nove varijante i slike. To može biti ilustriranje događaja iz prošlosti, budućnosti, ilustriranje priča i pjesama, zamišljenih događaja itd. (Belamarić, 1986). Odgajatelj bi trebao poticati i voditi djecu u tom procesu.

2.4. Zamišljanje

Djeca su također sklona neke događaje ili slike iz mašte predočiti u likovni izraz. Pri tome će djeca pronaći likovni ekvivalent i tumačenje za svaki osjećaj, pojavu, pojam, riječi kojima ne znaju stvarno značenja, glazbu o kojoj nemaju nikakvih podataka pronaći likovni ekvivalent, odnosno likovno tumačenje (Belamarić, 1986).

2.5. Potvrđivanje

Odgajatelj bi trebao potvrđivati vrijednost svakog likovnog rada kako bi dijete znalo da je na dobrom putu i da je sposobno, što će mu pružiti osjećaj slobode i sigurnosti te će ono tada ponovno pokrenuti svoje potencijale. Interes koji odgajatelj pokazuje za djetetov likovni rad treba biti nenametljiv i prirodan. U takvoj atmosferi će likovno stvaralaštvo postati aktivni dio dječjeg življenja te će se događati prirodno (Belamarić, 1986).

2.6. Igre s likovnim materijalima

Odgajatelj bi svako dijete trebao poticati da se igra i izražava s raznim likovnim materijalima. Tako dijete ima potpunu slobodu jer izražava ne samo ono što želi, nego i onako kako to ono želi. Djeca na početku igranja s likovnim materijalima nesvjesno ponavljaju uobičajene sadržaje, pa je odgajateljeva zadaća poticati ih da se igraju novih igara, iako im odgajatelj ne smije davati određene ideje. Vodopija (2004) daje konkretne savjete kako odgajatelj može poticati razvoj likovnog stvaralaštva kod djeteta:

- Odgajatelj može uzeti bijele čiste papire, drvene bojice čvrstih vrhova i crtati s djetetom. Odgajatelj bi trebao dijete ohrabrivati u šaranju slobodno, bez ograničenja.
- Odgajatelj treba prihvatiti dječje šaranje kao izraz njegove aktivnosti. Nakon što dijete nešto nacrtala, potrebno je upitati ga što crtež predstavlja, jer se tako rađa dobra prilika za zajednički razgovor.

- Izbor boja kojima se crta treba prepustiti djetetu. Odgajatelj ne smije nametati svoj način crtanja, nego jedino može oponašati dijete. „Vrlo je važno za razvoj inteligencije djeteta da samo svlada prostor crtaćeg papira“ (Vodopija, 2004, str. 90).
- Odgajatelj bi morao poticati razne prilike i načine crtanja jer je to najbolja priprema za buduće pisanje.
- Odgajatelju se savjetuje da napravi modele od plastike, drveta ili kartona, i to raznih oblika. Model se priglomi uz papir te se površina oblika ispuni bojom bojicama ili pastelama. Tada odgajatelj može ponuditi djetetu da i ono radi isto. To je također izvrsna priprema za pisanje.
- Kako u trećoj godini dijete crta sve bolje i preciznije odgajatelj može ponuditi djetetu i druge tehnike crtanja, primjerice pastelama, drvenim bojicama tanjih vrhova, modeliranje plastelinom itd.

Znanstvena istraživanja su pokazala da bavljenje likovnim aktivnostima i umjetnička naobrazba u ranoj i predškolskoj dobi pozitivno utječu i na ostale aspekte spoznaje. Točnije, smatra se da (Balić-Šimbrak, 2010, str. 7):

- likovne aktivnosti poboljšavaju pažnju i koncentraciju u drugim aktivnostima
- likovne aktivnosti rezultiraju djetetovom opuštenošću i lučenjem hormona sreće, a sve to dovodi do bolje kvalitete života
- korištenje različitih materijala, eksperimentiranje, traženje novih spoznaja te rješavanje problema tijekom likovnog procesa „pridonosi razvoju divergentnog mišljenja, a samim time i kreativnosti“.

Upravo zato odgajatelj uvijek treba imati na umu da se dijete ne smije na ništa prisiljavati u likovnom izražavanju te da mu se ne smije ništa zabranjivati ili bilo što isticati da je netočno te tako gušiti njegovu slobodu i razvoj. Također je nužno da je odgajatelj svjestan faza razvoja dječjeg likovnog stvaralaštva i da zna što se od djeteta može očekivati s obzirom na te faze.

3. Emocije u dječjem likovnom izražavanju

U ovom je poglavlju rada riječ o razvoju emocija kod djece rane i predškolske dobi te izražavanju emocija u dječjim likovnim radovima.

3.1. Emocije – pojam i vrste

„Emocije čine temelje motivacije, potiču na rješavanje problema i sudjelovanje u širokom rasponu aktivnosti i situacija“ (Katz i McClellan, 1997, str. 17). Pod emocijama se zapravo podrazumijevaju ključni pokretači reakcija koje pojedinac ima na vanjske ili unutarnje podražaje te njegova raspoloženja i društvenog života (Oatley i Jenkins, 2000). One su rezultat međusobnih utjecaja bioloških značajki, društvenih normi i kulture (Slunjski, 2013).

Postoji razlika između primarnih i sekundarnih emocija. Primarne emocije su one koje su pojedincu urođene i koje se javljaju u ranom djetinjstvu, odnosno nastale su tijekom evolucije, kao što su sreća, tuga, strah, ljutnja, gađenje i iznenađenje (Brajša-Žganec, 2003). Sa svakom primarnom emocijom povezani su izrazi lica, odnosno razni položaji i pokreti mišića lica u skladu s pojedinčevim emocionalnim stanjem. Pritom ti izrazi lica nisu karakteristični za određenu kulturu, već su univerzalni za sve kulture (Kovačević i Ramadanović, 2016). „Zajednička su obilježja primarnih emocija, osim facijalne ekspresije, ova: rano se javljaju tijekom individualnog razvoja, zajedničke su ljudima i višim primatima, brzo nastaju i kratko traju, imaju univerzalni prethodni položaj te univerzalnu i jasnu reakciju na događaje koji su izvan vlastite kontrole (kulturološki su univerzalne te imaju specifičnu fiziološku osnovu)“ (Kovačević i Ramadanović, 2016, str. 507-508). Sekundarne emocije, pak, jesu one koje proizlaze iz primarnih emocija, a koje pojedinac treba usvojiti sukladno kulturi, običajima, vjeri i sl. kojoj pripada (Slunjski, 2013). Emocije imaju različite funkcije suočavanja, kao što su zaštita, reprodukcija, komunikacija, ranjivost, eliminacija, destrukcija, orijentacija i istraživanje (Reeve, 2010).

Kao što je spomenuto, glavne emocije se javljaju kod djece ubrzo nakon rođenja. Kako se jezik počinje razvijati, tako se počinju razvijati i dječji verbalni izrazi emocija. Između 18. i 24. mjeseca djeca postaju svjesna svojih ponašanja u vezi s osnovnim emocijama i počinju učiti složenije emocije. Tako su djeca u dobi od tri godine sposobna prepoznati razne emocionalne ekspresije, što se pokazalo u istraživanjima u kojima su djeca mogla prepoznati emocionalne

izražaje na crtežima ili fotografijama koje su im bile prikazivane (Brajša-Žganec i Slunjski, 2007). Neka su istraživanja pokazala da djeca bolje prepoznaju i razumiju emocije ako dobiju više podataka (Brajša-Žganec, 2003).

Dječje razumijevanje emocija odnosi se na djetetovu sposobnost razumijevanja vlastitih osjećaja te na razumijevanje povratnih informacija povezanih s tim osjećajima, kao i na procese povezanosti emocija i vanjskih događaja (Brajša-Žganec, 2003). Uz pomoć prepoznavanja i razumijevanja vlastitih emocija te emocionalnih stanja drugih, svaka osoba uči obrasce ponašanja koji im onda pomažu u odnosima s drugim ljudima (Brajša-Žganec i Slunjski, 2007).

3.2. Razvoj emocija kod djeteta rane i predškolske dobi

Emocionalni razvoj iznimno je važan proces u djetetovu razvoju. To je proces koji je rezultat naslijeđenih mehanizama reakcija na emocionalne situacije te na proces koji se odvija u obitelji i bliskoj okolini. Socijalizacija emocija može se odvijati na više načina (Andrilović i Čudina-Obradović, 1994):

- promatranjem i oponašanjem bliskih osoba iz okoline – dijete od njemu bliskih osoba uči kakve emocije trebaju izazvati određene pojave i situacije
- promatranjem modela za oponašanje načina i intenziteta emocija – dijete uči promatrajući kretnje, govor tijela, mimiku i izražavanje te intenzitet na koji se njemu bliske osobe izražavaju
- socijalnim učenjem – dijete uči kontrolirati emocije, točnije uči kako iskazati emocije i kojim intenzitetom reagirati na način koji je društveno prihvatljiv.

Djeca rane i predškolske dobi nemaju jednake emocije. Kao rezultat toga, djeca spontano izražavaju svoje emocije, koje su jednostavne, prolazne i intenzivne. Djeca predškolske dobi ne znaju kontrolirati svoje emocije, odnosno ne znaju sakriti svoje emocije pa ih izražavaju na društveno neprihvatljive načine, no izražavanje emocija i nemogućnost njihova kontroliranja može odraslima omogućiti da steknu uvid u djetetov emocionalni svijet (Starc, Obradović, Pleša, Profaca i Letica, 2004). Prepoznavanje i razumijevanje vlastitih i tuđih emocionalnih stanja bitno je jer omogućuje pojedincu usvajanje određenih obrazaca ponašanja koji mu olakšavaju odnose s drugima, odnosno pridonosi njegovu društvenom životu jer pojedinac svoje emocije prilagođava danoj situaciji. Od rane dobi djeca se razlikuju po tome koliko često doživljavaju određene emocije, koja iskustva i situacije kod njih izazivaju

određene emocije te kako reagiraju na određene emocije kod sebe i kod drugih. „Kako će neko dijete reagirati u određenoj situaciji ovisi o njegovu doživljaju te situacije, nasljednim karakteristikama temperamenta te postupcima i ponašanjima neposrednih modela iz djetetove okoline“ (Brajša-Žganec i Slunjski, 2007, str. 478). U predškolskoj dobi djeca mogu razumjeti emocije na osnovu kognitivnih procjena u društvenim interakcijama te se ta njihova sposobnost razvija kako se razvija i samo dijete. Tako je u ranoj školskoj dobi dijete sposobno uočiti i imenovati emocionalne reakcije, kako vlastite, tako i one tuđe, razumjeti višestruke emocionalne izraze te procijeniti emocionalne reakcije (Brajša-Žganec i Slunjski, 2007.). Dakle, u ranom djetinjstvu djeca razvijaju emocionalnu kompetenciju, što se odnosi na sposobnost izražavanja svojih emocija drugima (Goleman, 1998). Poticanje djece na prepoznavanje i razumijevanje emocija važno je za razvoj dječje emocionalne kompetencije (Brajša-Žganec i Slunjski, 2007).

Prema nekim autorima (Haviland-Jones i sur., 1997; LaFreniere, 2000; Oatley i Jenkins, 2000; prema Brajša-Žganec, 2003), razvoj emocija kod djece može se podijeliti u tri faze: usvajanje emocija, diferenciranje i transformacija emocija.

Usvajanje emocija je prva faza u razvoju dječjih emocija, a odnosi se na izražavanje i percepciju emocija. Ta faza uključuje refleksne reakcije, karakteristike temperamenta te usvajanje određenih emocionalnih obilježja. Neke osnovne emocije djeca uče prepoznati vrlo brzo nakon rođenja (Ekman, 1992). Djeca od svojeg ranog djetinjstva u interakciji s okolinom pokazuju svoje osjećaje te uče prepoznavati i kontrolirati emocije. U prvih nekoliko mjeseci života djeca pokazuju široki raspon emocija, ali i razlike u emocionalnosti (Brajša-Žganec i Slunjski, 2007).

Izražavanje osnovnih emocija je urođeno i slično kod svih osoba, pa prema tome, ne moramo poznavati cijelu situaciju, već je dovoljno vidjeti mimiku lica da bi mogli prepoznati emociju. S druge strane, složene emocije nisu urođene i nisu jednake kod svih ljudi. One su naučene, čak i nisu jednake u svim kulturama, pa ih je zbog svega toga znatno teže prepoznati samo na temelju mimike lica. Za prepoznavanje složene emocije potrebno je poznavanje cijele situacije jer se na temelju isključivo mimike lica lako može pogriješiti u prepoznavanju emocije i tako se neki događaj može krivo shvatiti. Stoga je logično da će djeca prvo naučiti jednostavnije, odnosno primarne emocije kao što su sreća, iznenađenje, ljutnja, tuga, strah, nego one složenije emocije (Brajša-Žganec, 2003).

Razumijevanje dječjih emocija može se mjeriti u istraživanjima, i to na temelju intervjua uz pomoć priručnog materijala, kao što su slike ili fotografije (Brajša-Žganec, 2003). Na temelju istraživanja koje su provele Brajša-Žganec i Slunjski (2007) čiji je cilj bio utvrditi uolikoj mjeri djeca predškolske dobi mogu prepoznati i opisati primarne emocije na temelju facijalne ekspresije pokazalo se da djeca predškolske dobi u najvećoj mjeri prepoznaju i opisuju emociju tuge, a zatim radosti i ljutnje. Što su djeca starija u većem broju prepoznaju i opisuju četiri osnovne emocije (radost, tuga, ljutnja i strah), pri čemu najmanje prepoznaju i točno opisuju strah na temelju fotografija izraza lica. Dakle, postoje dobne razlike u emocionalnom razumijevanju, jer što su djeca starija raste sposobnost emocionalnog razumijevanja. Isto tako, očito je da neke primarne emocije djeca lakše prepoznaju, a neke teže. Pri tome je strah emocija koju djeca u predškolsko doba najteže prepoznaju i tu emociju najčešće miješaju s drugim negativnim emocijama. Neka istraživanja pokazala su da će dijete bolje prepoznati i razumjeti emocije što više informacija o toj emociji dobije (Barth i Bastiani, 1997.; MacDonald i sur., 1996. prema Brajša-Žganec, 2003).

Faza diferenciranja emocija je druga faza u razvoju dječjih emocija. Ta faza obuhvaća povezivanje i odvajanje izraza i osjećaja prema ili od određenog konteksta ili ponašanja. To znači da se u toj fazi razvijanja dječjih emocija uključuju strategije koje su usklađene s društvenim očekivanjima, a koje omogućuju minimaliziranje, naglašavanje ili čak i skrivanje određenih emocija (Brajša-Žganec, 2003). U drugoj polovici druge godine života djeca postaju svjesna svoga emocionalnog ponašanja vezanog uz primarne emocije te uče složenije emocionalne procese, poput zavisti i empatije, koji su preduvjeti za razvoj. Tek kasnije djeca, na temelju stečenih standarda i normi ponašanja, razvijaju složenije emocije, kao što su ponos, krivnja, sram, zbunjenost i prkos. Do dobi od 3,5 godina djeca znaju kako se osjećaju i zašto se tako osjećaju, te govore o svojim emocijama. Također se od te dobi nadalje povećava dječja sposobnost prepoznavanje emocija. „Djeca u predškolsko doba uglavnom prepoznaju velik raspon vlastitih i tuđih emocionalnih stanja te pokazuju razumijevanje većeg broja tipičnih emocionalnih izražaja, kao i sposobnost da predviđaju emocionalne reakcije“ (Brajša-Žganec, 2007, str. 478-479). Djeca koja uspješno ovladaju kontroliranjem svojih emocija smatraju se emocionalno-kompetentnima.

Transformacija ili reorganiziranje emocija je treća faza razvoja dječjih emocija te je ujedno najsloženija i najmanje istražena faza dječjeg razvoja emocija. Ta faza uključuje dva različita procesa. Prvi se proces odnosi na način na koji određeno emocionalno stanje transformira procese razmišljanja, učenja ili pripreme za reakciju u tom stanju, a drugi se

proces odnosi na to kako se sam emocionalni proces mijenja iskustvom i znanjem tako da se kontekst i značenje emocija javljaju kao konstrukcija svakog pojedinca (Haviland-Jones i sur., 1997; LaFreniere, 2000; prema Brajša-Žganec, 2003). U toj fazi zapravo dolazi do povezanosti emocionalnog iskustva i verbalizacije emocija, do miješanja emocija i njihovih transformacija (Brajša-Žganec, 2003).

3.3. Čimbenici koji utječu na razvoj emocija kod djeteta

Znanstvenici koji su proučavali dječje razumijevanje emocija uglavnom ističu da dječje razumijevanje emocija ovisi o individualnim razlikama među djecom u razumijevanju emocionalnih izražaja, situacija i njihovih uzroka (Denham i sur., 1994, DiBase i Wadell 1995, Dunn i sur., 1995; prema Brajša-Žganec, 2003).

Djeca se u razumijevanju emocija, osim s obzirom na individualne razlike i kronološku dob, razlikuju i s obzirom na spol. Spolne razlike među djecom u razumijevanju emocija ovise o interpersonalnim i intrapersonalnim činiteljima. „Dječje razumijevanje emocija ima važnu ulogu u ophođenju s vlastitim osjećajima i u interpersonalnim odnosima s drugima iz okoline te je povezano s dječjim izražavanjem emocija, prosocijalnim vještinama te prosocijalnim agresivnim ponašanjem“ (Brajša Žganec, 2003, str. 38).

Osim toga, razumijevanje emocija kod djece povezano je i sa socijalnom kompetencijom i pozitivnim odnosima s prijateljima, što su važne odrednice djetetove psihološke prilagodbe. S druge strane, djeca koja imaju problema u ponašanju u predškolskoj dobi pokazuju manju sposobnost za razumijevanje emocija (Brajša Žganec, 2003).

3.4. Psihološka svojstva boja

Boja se može definirati kao „isključivo psihofizički osjet induciran svjetlom, odnosno osjet koji u oku izaziva svjetlost emitiranu iz nekog izvora svjetlosti i reflektiranu s neke obojene površine“ (Parac-Osterman, 2007, str. 3).

Doživljaj boja jest fizičko-psihološke naravi, a ovisi o tome kako je oko pobuđeno svjetlom. To znači da nije isključivo fizički doživljaj, već ovisi i o mnoštvu psiholoških čimbenika. Tako umjetnici boje dijele na tople i hladne. Naime, isti fizički podražaj kod različitih ljudi izaziva različite doživljaje boje, a za koje su potrebni izvor svjetla, predmet na

koji pada svjetlost, odnosno svjetlosna energija te biološki i kulturalni aparat složen od oka i mozga. Tek kada svjetlost elektromagnetskih valova određene duljine dođe u interakciju sa stanicama u mrežnici oka, odnosno s jednim od tri pigmenta fotoreceptora (plavim, zelenim ili crvenim), ljudski mozak prepoznaje boju. Ako u doživljaju boje ulogu ima ne samo fizičko stanje pojedinčeva vidnog sustava, već i psihička komponenta obrade živčanog impulsa koji od oka dolazi u mozak, onda je sasvim jasno da je taj doživljaj poprilično subjektivan. Boja je percepcija, a ne svojstvo predmeta (Brenko, Glogar, Kapović, Randić, Simončić i Živković, 2009). Zato boja može značiti sve što pojedinac želi da znači, jer svatko boje vidi drugačije, ovisno o danjem ili noćnom svjetlu, klimatskim uvjetima ili godišnjem dobu. Čimbenici koji utječu na doživljaj boje jesu izvor svjetlost, optičke i geometrijske karakteristike objekta koji se promatra, vizualni receptori, vizualni kontekst, nasljedni i naučeni utjecaji na doživljaj boje (pamćenje, kultura, moda itd.) i konačni izgled onoga što se promatra, utisak koji promatrač stječe (Vladić, 2013).

Psiholozi boje vide u ovisnosti o njihovoj toplini. Tople, aktivne i uzbuđujuće boje su žuta, narančasta i crvena. Naspram njih stoje hladne, pasivne i umirujuće boje, odnosno zelena, plava i ljubičasta. Uz njih postoje tzv. neutralne boje, a to su crna, bijela i siva. Tople boje čine objekte prividno bližima nego što zaista jesu, a hladne daljima. Zbog svega toga imaju izravan i snažan utjecaj na ljude, a o njima ovisi veliki broj pojedinčevih akcija i reakcija (Koren, 2020).

Uz određenu boju vežu se različiti osjećaji. Boje mogu potaknuti naša osjetila, izazvati određeno raspoloženje ili utjecati na naše ponašanje (Koren, 2020). To je posljedica pojedinčeva doživljaja uz određenu boju, a značenja koja mu pripisuje promjenjiva su u vremenu. Svaka boja ostavlja specifičan dojam na pojedinca te tako oku i raspoloženju obznanjuje svoju bit. Odatle proizlazi da se boja može koristiti u određene osjetilne, moralne i estetske svrhe.

Psihologija boja odnosi se na popularno područje u teoriji boja koje upućuje na emocionalnu i psihološku povezanost boja i osjećaja. Mnoga od tih značenja su univerzalna jer neke boje utječu na pojedinčev mozak, ali su određena značenja boja kulturološki uvjetovana. Primjerice, u zapadnjačkoj kulturi nije prihvatljivo na sprovode nositi odjeću svijetle boje, već tamne, po mogućnosti crne. Crnu boju kao boju žalosti nose i udovci/udovice te ostali članovi obitelji koji su u žalosti tijekom razdoblja žalovanja za preminulom voljenom osobom. Međutim, u nekim kulturama je ljubičasta boja rezervirana za boju žalosti.

3.5. Izražavanje emocija u dječjim radovima

Djetetova likovna aktivnost prikazuje djetetovo psihičko stanje. Na temelju dječjeg crteža moguće je prosuditi ima li djetetovo shvaćanje stvarnosti realističan odnos ili postoje neki kočioni čimbenici i procesi koji zamagljuju objektivnu sliku svijeta u djetetovoj svijesti, a samim time i djetetov pogled na svijet. Djeca mogu različitim likovnim temama prikazati probleme koji ih muče. Osim toga, umjetničko izražavanje potiče dječju maštu. Kroz maštu djeca izražavaju svoj stvarni život. Zamišljajući određene situacije i ljude i sl., djeca mogu pokazati što postoji u njihovoj okolini, ili kada teže onome što nemaju ili žele promijeniti. Među njima su njihovi komentari iznimno važni, oni prate umjetničko djelovanje i mogu se dati nakon završetka umjetničkog rada.

Postoji povezanost između boje i emocija uvjetovana subjektivnim iskustvom. Kod djece se vidna percepcija i percepcija boja postupno razvijaju. Odmah nakon rođenja vidna percepcija slabo je razvijena. Podražaj prikazan na udaljenosti od šest metara novorođenče vidi kao odrasla osoba isti podražaj na udaljenosti od 120 metara. Međutim, između šestog i devetog mjeseca života vidna percepcija značajno se poboljšava, a do pune razvijenosti oštrine vida, jednake onoj u odraslih osoba, dolazi nakon prve godine života. Što se tiče percipiranja boja, novorođenčad je sposobna vidjeti samo neke boje iz spektra. Između trećeg i četvrtog mjeseca života djeca počinju značajnije uočavati boje i pokazuju preferenciju prema čistim nijansama osnovnih boja, odnosno crvene, žute i plave. Istraživanja su pokazala da djeca u trenutku rođenja mogu razlikovati crvenu od zelene boje. Međutim, postavlja se pitanje koliko je percepcija boje djece predškolske dobi slična percepciji boja u odraslih osoba. Odrasle osobe imaju tri vrste receptora za boje, i to jedne receptore za crvenu, jedne za plavu i jedne za zelenu boju. Ipak, za osjetljivost na boje dovoljne su dvije vrste receptora, tako da djeca mogu reagirati na boje čak i ako imaju razvijene samo dvije vrste receptora. Međutim, svi receptori za boje trebali bi funkcionirati već u dobi od dva ili tri mjeseca (Vasta, Haith i Miller, 2001), tako da bi djeca u dobi predškolske dobi trebala percipirati boje na isti način kao i odrasle osobe.

Ponekad su određene boje povezane s određenim emocijama. Uz određenu boju vežu se različiti osjećaji. Boje mogu potaknuti pojedinčeva osjetila, izazvati određeno raspoloženje ili utjecati na njegovo ponašanje. Osim toga, ponekad postoji više vizija ili iskustava jedne boje, kao što su različite nijanse ružičaste ili plave. Gerard (1957; prema Meerum Terwogt, 2001) je utvrdio da su emocije i razmišljanje povezani s fiziološkim odgovorima organizma (primjerice, povezane su ljutnja i crvena boja jer obje imaju energetske učinke koji pozivaju na

akciju). Kreitler i Kreitler (1972; prema Meerum Terwogt, 2001) ističu da je veza između mišljenja i boja kulturno uvjetovana. Tako je bijela povezana s čistoćom, zelena s mržnjom itd. Kulturna uvjetovanost predstavlja stečena svojstva boja. Promatrajući malu djecu u šetnji sa svojim roditeljima, odmah je vidljivo da su dječaci odjeveni u tamnije i plave boje, dok su djevojčice odjevene uglavnom u svijetle, žive boje, najčešće ružičastu i ljubičastu (Zjakić i Milković, 2010). Pokazalo se da mala djeca vole boje više od odraslih. Općenito, mala djeca više vole tople, svijetle boje (crvenu, narančastu, žutu i sl.). Pritom boravak djece u prostorima u kojima su zidovi obojeni u svijetle boje potiče kreativnost kod djece (Zjakić i Milković, 2010).

Boje također mogu izazvati sinesteziju. Tako se tamne boje povezuju s težinom, crvena s toplinom, sve što je teško je neugodno, a sve toplo je ugodno (Frank, 1976; Levy, 1980; prema Meerum Terwogt, 2001). Djeca imaju pozitivne emocionalne reakcije na svijetle boje i negativne reakcije na tamne boje. Djevojčice s godinama zadržavaju sklonost svijetlim bojama, dok dječaci pozitivnije reagiraju na tamne boje (Bozatyis i Varghese, 1985). Goldstein (1980, prema Meerum Terwogt, 2001) istraživanjem je utvrdio da određene boje mogu izazvati specifične emocionalne reakcije, što određuje emocionalno stanje djece. U istraživanju koje su proveli Cimbale i Sendziak (1979; prema Meerum Terwogt, 2001) proveli su istraživanje u kojem su djeca, nakon što su im prikazane slike sa sretnim i tužnim scenama, upitana u koju skupinu boja bi ubrojili pojedine slike ili koje bi oni boje izabrali za određenu sliku. Pokazalo se da je odabir boja kod djece snažno reflektirao osjećaje prikazane na slikama. Tako su djeca sa sretnim scenama povezivala svijetlije boje, dok su tužne scene poistovjećivala s tamnijim bojama.

3.6. Art (likovna) terapija

Kreativna terapija jest „oblik ekspresivne psihoterapije koja se ne bavi samo problemima i negativnim aspektima osobe nego otkrivanjem unutarnjih potencijala, kreativnih resursa, razvojem pozitivnih, jakih strana koje joj pomažu da se suoči s problemima, sagleda ih u novom svjetlu, bolje razumije i s njima se nosi na konstruktivniji način“ (Božac, 2011a). Usmjerena je na razvijanje socio-emocionalnih vještina te pružanje emocionalne potpore i sigurne okoline u kojem djeca kroz igru i kreativne tehnike razvijaju nove vještine koje im omogućavaju suočiti se sa svakodnevnim i za njih stresnim situacijama. Temelji se teoretskim psihoterapijskim znanjima te integrativnim kreativnim tehnikama i medijima koji

omogućavaju slobodnije verbalno, fizičko, emocionalno i simboličko izražavanje (Božac, 2011a).

Važnost kreativnog procesa jest u njegovom terapijskom djelovanju te facilitirajućem efektu dječjeg izražavanja i boljeg razumijevanja onog što dijete osjeća. Od rane dječje dobi djeca su pod pritiskom razvoja kognitivnih vještina na štetu imaginativnih vještina, a upravo takvu neravnotežu kreativna terapija može ispraviti (Božac, 2011a). Kreativna terapija dovodi do tjelesne relaksacije, izoštravanja koncentracije, oslobađanja energiju, motivacije, osjećaja zadovoljstva i uspješnosti te omogućavanja djeci s teškoćama da spontano izraze svoju maštu, uključe mehanizme projekcije, identifikacije i empatiju. Rezultati provedenih istraživanja o utjecaju kreativne terapije pokazali su da je kreativna terapija uspješna u smanjenju anksioznosti, depresivnosti, stresa i različitih psihosomatskih bolesti (glavobolja, raznih tjelesnih bolova i mišićnih napetosti, probavnih tegoba, problema sa spavanjem, poremećaja u prehrani i dr.), kao i u povećanju osjećaja samovrijednosti, osjećaja zadovoljstva sobom i samopouzdanja te pozitivnog utjecaja na kognitivne funkcije (mentalne fleksibilnosti, kreativnosti, bolje koncentracije, uvida, percepcije, razvijanja drugačijeg načina gledanja na stvari itd.)(Božac, 2012).

Način na koji djeca izražavaju svoje emocije je važan indikator prirode dječjeg procesa. Iako djeca često nisu svjesna što su emocije, ona ih svejedno doživljavaju. Kako bi ih naučila verbalizirati na zdrav i društveno prihvatljiv način, čak i kada je riječ o neugodnim emocijama, djeca se trebaju informirati o emocijama i uvidjeti da su one prirodne. U tome im može pomoći kreativna terapija. Djeca ulaze u kreativnu terapiju tako da se izražavaju kroz odabrani kreativni čin koji ne zahtijeva razgovor o njihovim emocijama. Takav način izražavanja problema sigurniji je za djecu od verbaliziranja misli koje su povezane s njihovim problemima.

Cilj je kreativne terapije poticanje i povećanje kreativnog izražavanja kod djece s poteškoćama u razvoju, jer se umjetnost koristi kao komunikacijski kanal za izražavanje, za otpuštanje napetosti, prevenciju nepoželjnih oblika ponašanja te za upoznavanje svijeta i sebe. Art ili likovna terapija dio je kreativne terapije. U toj vrsti terapije djeca s teškoćama u razvoju koriste umjetničke medije poput slika, crteža, kolaža i modeliranja za izražavanje i medijacijski proces u terapiji kroz koji se odražavaju emocije, razvoj, sposobnosti, osobnosti, interesi, brige i sukobi. Valja naglasiti da umjetnički talent uopće nije bitan, bitna je emocionalna i komunikacijska vrijednost kreativnog čina (Božac, 2011b). Tako se u slučaju likovne terapije

komunikacija odvija na relaciji slika-dijete-terapeut, što se bitno razlikuje od klasične verbalne psihoterapije (Ivanović, Barun i Jovanović, 2014.).

Likovnim procesom izražavaju se svjesne i nesvjesne misli i emocije, a one nesvjesne su od većeg značenja jer donose nove uvide. Likovno izražavanje omogućuje da se izraze i pomire emocionalni konflikti i pospješuje razvojni procesi, pa tako i psihoterapijski proces u okviru rasta, razvoja i sazrijevanja ličnosti, otkrivanja sebe i svojih pozitivnih resursa. Naime, likovnim izražavanjem potiče se samoosvješćivanje, rješavanje problema, smanjuje anksioznost, povećava samopouzdanje, prorađuju traumatski doživljaji i negativni aspekti života (Božac, 2011b).

Likovna terapija može biti korisna za djecu s teškoćama u razvoju s obzirom na to da ta djeca često imaju problema s komunikacijom, odnosno socijalnim odnosima i izražavanjem vlastitih emocija. Komunikacija te djece često je motorička, kinestetička, konkretna, neposredna, izvorna i spontana. Kako bi se likovno izrazila djeca s teškoćama u razvoju najčešće koriste crtež. Crtež je dobro sredstvo u radu s djecom jer se djeca teško verbaliziraju, nisu sposobna asociirati te nemaju uspostavljen odnos prema realnosti. Međutim, crtežom djeca projiciraju vlastita iskustva, želje, konflikte itd. (De Zan, 2013). Iz crteža djece s teškoćama u razvoju može se dobiti mnogo podataka o emocionalnom i psihomotoričkom razvoju djeteta s teškoćama, doživljaju okoline, odnosima u obitelji, samopoimanju, samopoštovanju itd. Ipak, treba napomenuti da likovno stvaralaštvo djece s teškoćama u razvoju u inkluzivnom okruženju ne mora biti ograničeno samo na crtež i crtanje, jer je likovni proces „svaki oblik likovnog izražavanja, što može biti kidanje i gužvanje papira, rezanje, bušenje, špricanje boje, mrljanje, slikanje sa stopalima ili prstima, pravljenje predmeta, modeliranje u glini, tijestu ili plastelinu, sastavljanje kolaža od fotografija, časopisa i sl.“ (Božac, 2011b).

Kako bi se djeca s teškoćama u razvoju mogla likovno izraziti nužno je stvoriti sigurno, ugodno i poznato okruženje u kojem djeca s teškoćama mogu slobodno izraziti svoje potencijale. Osim toga, aktivnosti i materijali trebali bi biti unaprijed određeni te poznati djeci s teškoćama koja s tim materijalima rade. Ako je riječ o novom materijalu dijete s poteškoćama u razvoju treba upoznati s tim materijalima, odnosno njegovim svojstvima i načinom rukovanja s tim materijalom jer djeca s teškoćama u razvoju mogu imati strah od nepoznatog. Uvođenje novih materijala i aktivnosti treba biti postupno. Aktivnosti moraju biti u skladu s djetetovim sposobnostima te s njegovim potrebama i interesima. Osim toga, potrebno je poticati tu djecu

da stvaraju vlastiti izražaj i davati im mogućnost izbora, kao i podršku u otkrivanju i ostvarivanju vlastitih potencijala.

4. Analiza emocija u dječjim slikarskim radovima

U ovom se poglavlju rada analiziraju metodologija i rezultati provedenog istraživanja u kojem su se ispitivale emocije u dječjim slikarskim radovima.

4.1. Metodologija istraživanja

Problem je istraživanja analiza emocija izraženih u dječjim slikarskim radovima. Istraživanje je provedeno u DV Popaj u prosincu 2021. godine. U aktivnosti čiji je cilj bio zadovoljavanje dječje potrebe za stvaranjem putem izražavanja emocija djece slikarskom tehnikom tempera sudjelovalo je 14 djece. U skladu s postavljenim ciljem postavljaju se sljedeća istraživačka pitanja:

1. Na koji način djeca izražavaju emocije u dječjim slikarskim radovima?
2. Koje boje i tonove boja pritom koriste?

Pretpostavlja se da se djeca u svojim slikarskim radovima izražavaju koristeći svijetle slikarske tonove te da se služe svijetlim i toplim bojama.

Provedeno je kvalitativno istraživanje koje se s obzirom na predmet koji se istražuje razlikuje od kvalitativnih istraživanja koja prevladavaju u modernim istraživanjima. Točnije, „kvalitativno istraživanje je vrsta znanstvenog pristupa u kojem se korištenjem metoda intervjua, analize teksta ili opažanjem i bilježenjem ponašanja prikupljaju tekstualni ili slikovni podaci i analiziraju iskustva, procesi ili obrasci“ (Buljan, 2021, str. 50). U istraživanju je korištena metoda studije slučaja, odnosno metoda kojom se proučava neki pojedinačni slučaj iz određenog znanstvenog područja (Zelenika, 2000). Pri analizi dječjih slikarskih radova korištena je metoda opservacije ili promatranja. Riječ je o prikupljanju podataka i informacija o činjenicama, pojavama i procesima te upoznavanju odnosa među njima. „Samo znanstveno promatranje, kao oblik spoznajnog procesa, jeste organizirano, plansko i metodski izvedeno opažanje (promatranje) u cilju otkrivanja novih činjenica ili provjeravanja znanstvenih hipoteza“ (Zelenika, 2000, str. 382).

4.2. Opis studije slučaja

Aktivnost se provodila tako da su djeca sjela u krug te je s njima odigrana igra koja je poslužila kao motivacija za aktivnost, odnosno za slikanje temperom. Naime, u kutiji emocija nalazile su se slike djece koja su proživljavala različite emocije u njima poznatim okruženjima (primjerice, u vlastitom domu, predškolskoj ustanovi, na igralištu itd.). Djeca su pojedinačno po redu vadila po jednu sliku koju su zatim trebali povezati s određenom situacijom kada su se i oni osjećali jednako kao i dijete na prikazanoj slici. Iako je svako dijete za sliku koju je izvuklo iz kutije emocija navodilo određenu situaciju koja ih je podsjetila na neku situaciju iz njihova života i emocije koje su tada osjećali, neka su se djeca javljala i da komentiraju slike koje ona sama nisu izvukla, pa su neka djeca prepričavala situacije iz svojeg života više puta. Motivacijska igra bila je jako uspješna. Kutija emocija s odabranim slikama ostavljena je u predškolskoj ustanovi kako bi je djeca mogla koristiti u budućnosti.

Nakon motivacijske igre je uz pomoć odgajateljice djeci prezentirana slika *Tragedija* slavnog španjolskog slikara Pabla Picassa. Na toj Picassovoj slici iz 1903. godine prikazana je obitelj, ali obitelj bez bliskosti, beživotna i skamenjena. Iako ništa na licima prikazanih likova ne odaje da nešto nije u redu, način na koji prikazane ljudske figure stoje u odnosu jedna prema drugoj, pri čemu se ne gledaju međusobno, već je njihov pogled uperen prema dolje, što svakako upućuje na to da obitelj nije sretna. Osim toga, ništa u okruženju članova te obitelji ne ulijeva nadu da će ikada postati bliski. Jedino se dijete, koje još nije klonulo, pokušava približiti majci gestikulacijom ruku, ali je majka previše izbezumljena da bi na to reagirala. Čini se da je dijete još premlado da shvati što se događa. Likovi na slici su potpuno umotani kao da se kriju u ljušturama. Ipak ne mogu skriti bose noge koje su znak njihove bijede. Takvom slikom u kojoj je koristio monokromatske plave boje Picasso pokazuje duboku zabrinutost te savršeno prenosi osjećaj intenzivnog gubitka (Pablo Picasso, *The Tragedy*, https://www.pablocicasso.net/tragedy/#google_vignette, pristupljeno 14. kolovoza 2023.). Picassova *Tragedija* prikazana je na slici 1.

Slika 1. *Tragedija* Pabla Picassa

Izvor: 3. Pablo Picasso, *The Tragedy*,
https://www.pablocicasso.net/tragedy/#google_vignette (pristupljeno: 14. kolovoza 2023.)

Picassova slika na kojoj je vidljiva uporaba tonova i emocija u slikanju (slika je prikazana u plavim tonovima te su tonovi plave boje povezani s negativnim emocijama) poslužila je kao poveznica za početak objašnjavanja tonova (kako se rade boje, način držanja kista itd.). Nakon toga su djeci podijeljene tempere, i to tako da je svako dijete odabralo jednu boju tempere s kojom je željelo slikati. Pritom se nastojao izbjeći utjecaj na djecu sugerirajući im da određeni tonovi boja predstavljaju sreću, odnosno da su povezani s pozitivnim emocijama, a da neki drugi tonovi boja predstavljaju tugu. Kako se izbjegava djetetu pružiti model prema kojemu će crtati, slikati ili modelirati jer dijete kopira taj model umjesto da slobodno stvara, željela se djetetu pružiti mogućnost da samo stvara onim bojama kojima želi stvarati.

Djeca su tako samostalno odabrala boju s kojom su slikala, pri čemu je kriterij njihova odabira bilo to da je riječ o boji koja im se najviše sviđa ili zbog toga što su motiv koji su željeli slikati povezivali s određenom bojom.

4.3. Analiza dječjih likovnih radova nastalih u istraživanju

U nastavku su prezentirani i analizirani dječji slikarski radovi prema principu egzemplarnosti. Treba napomenuti da određeni radovi nisu dovršeni jer se aktivnost morala nastaviti drugi dan u predškolskoj ustanovi, pri čemu su tog sljedećeg dana kada se aktivnost nastavila neka djeca izostala. Stoga ti radovi nisu uvršteni u analizu.

Slika 2. Rad petogodišnjeg dječaka Lovre: „Ja čitam i brat sluša na slušalicama.“

Na Lovrinoj slici je prikazan sam Lovre kako čita te njegov brat koji sluša glazbu na slušalicama koje su mu naslikane na ušima. Na temelju tog slikarskog rada može se utvrditi da je dijete s obzirom na svoje likovno stvaralaštvo ušlo u fazu razvijene sheme jer je lik dječakova brata prikazan ponešto detaljnije nego što je to slučaj za fazu shema (primjerice, noge su prikazane dvostrukom crtom, vidljivi su nožni prsti sl.). Knjiga koju Lovre čita također je prikazana sa slovima, što upućuje na posvećenost detaljima. Kako je naglasak na dječjim emocijama, treba napomenuti da je u slikarskom radu korištena narančasta boja. Kako je riječ

o pozitivnom iskustvu, točnije kako je dijete naslikalo neki pozitivan trenutak iz vlastitog života, može se zaključiti da je u tom slikarskom radu dijete pozitivne emocije povezalo s toplom bojom, odnosno toplim tonovima narančaste boje.

Slika 3. Slikarski rad djevojčice Mire (5 godina i 5 mjeseci): „Ja i mama se smijemo zbog bora i poklona, ovdje piše Mira, a ovamo nešto drugo.”

Djevojčica Mira u trenutku slikanja svojeg likovnog rada imala je 5 godina i 5 mjeseci. S obzirom na detalje prikazane na ljudskim figurama, posebno na njihovim licima vidljivo je da je također riječ o djetetu koje se kada je riječ o likovnom stvaralaštvu nalazi u fazi razvijene sheme. Za svoj je slikarski rad Mira odabrala plavu boju. Međutim, za razliku od Picassove Tragedije na kojoj se plava boja povezuje isključivo s negativnim emocijama, Mira je na svojoj slici prikazala trenutak uz koji ona veže pozitivne emocije. Naime, na slici su prikazane njezina majka i ona kako se smiju zbog bora i poklona, odnosno za vrijeme božićnih praznika. Psihološki gledano, danas plavu boju pojedinci doživljavaju kao konstantu u životu. Ta boja na oko djeluje na čudan i neobjašnjiv način. Kao boja, predstavlja energiju, ali i ništavilo. Psihologija koju stvara vrlo je proturječna, istodobno označava podražaj i mir.

Slika 4. Slikarski rad sedmogodišnjeg dječaka Dominika: „Sve dizalice, bageri i kamioni su u žuto i ja kad narastem ću raditi na gradilištu.”

Rad sedmogodišnjeg dječaka Dominika sadrži još više detalja u usporedbi s prva dva rada, što i nije čudno s obzirom na to da je taj dječak stariji od djece koja su naslikala prva dva analizirana rada. Kako je dječak sam naveo, odabrao je žutu boju, a tu žutu boju povezuje s pozitivnim emocijama, odnosno s gradilištem i strojevima na gradilištu na kojem se i on nada zaposliti kada odraste. Žuta je boja Sunca te se veže za toplinu, veselje i optimizam. Ipak, može imati i negativne konotacije, pa često asocira na bolest kod ljudi. U kombinaciji s drugim bojama često asocira na nered, razuzdanost, ili čak na ludilo. Najtoplija je i najsjajnija boja, motivira mentalne procese i rad živčanog sustava, poboljšava pamćenje i potiče komunikaciju (Brenko i sur., 2009). Prema tome, u prikazanom primjeru žuta boja ima isključivo pozitivne konotacije.

Slika 5. Slikarski rad dječaka Šime (6 godina i 3 mjeseca): „To ja vidim poklone pod borom, pa sam sretan.”

Slikarski rad dječaka Šime (u trenutku slikanja tog rada dječak je imao 6 godina i 3 mjeseca) prikazuje njega samoga kako je uočio poklone pod borom, pri čemu dječak navodi da je zbog tog događaja sretan. I taj je dječak, baš kako je prikazano u prethodnom slučaju, za svoj slikarski rad koristio žutu boju, pa se može zaključiti da je i u prikazanom primjeru žuta kao jedna od toplih boja povezana s pozitivnim emocijama.

Slika 6. Slikarski rad djevojčice Roze (6 godina i 7 mjeseci): „Ja i brat radimo nešto od papira. Ja sam se sakrila ispod stola da ga prepadnem, ali on me vidio, pa se nasmijao.”

Na radu koji je naslikala djevojčica Roza (6 godina i 7 mjeseci) prikazani su Roza i njezin brat kako se igraju s papirom. Roza se skriva ispod stola kako bi prepala brata, ali ju je on uhvatio te se nasmijao njezinom pokušaju da ga prepadne. Na temelju Rozina slikarskog rada vidljivo je da je riječ o radu koji pripada fazi razvijene sheme jer su djeca na slici detaljno prikazana. Djevojčica je u izradi tog rada koristila ljubičastu boju, a kako je prikazana aktivnost, odnosno dječja igra koja kod nje budi pozitivne emocije, može se zaključiti da Roza ljubičastu boju povezuje sa sretnim trenucima. Mnogi ljubičastu boju povezuju s nježnošću, pa nije čudno da se ta boja kod djece predškolske dobi može povezati s pozitivnim emocijama.

Slika 7. Slikarski rad djevojčice Edite (5 godina i 8 mjeseci): „Mama i tata idu kada je lijepo vrijeme družiti se sami, bacaju kamenčiće u vodu i oni su sretni. Ovo su more, oblaci, leptirica i sunce. Mama je sretna zbog bubamare i što je vidjela svojeg muža nakon posla.”

Na prethodnoj je slici prikazan Editin rad, odnosno prikazani su njezini roditelji koji se sami družu provodeći vrijeme bacanjem kamenčića u vodu. Edita navodi da su na slici prikazani more, oblaci, leptiri i sunce, a da sve nabrojano kod njezinih roditelja pobuđuje pozitivne emocije. Osim toga, njezina je majka sretna jer je vidjela bubamaru i što je mogla provesti kvalitetno vrijeme sama sa svojim suprugom. Zanimljivo je da je među prikazanim radovima Edita jedina koja na svojem slikarskom radu ne prikazuje aktivnost koja se tiče nje same i njezinih emocija. Ipak, kao i ostala djeca predškolske dobi koja su sudjelovala u provedenoj aktivnosti naslikala je trenutak koji u njoj izaziva pozitivne emocije. Pritom je koristila plavu i sivu boju, što znači da te boje u njoj izazivaju sreću i slične pozitivne osjećaje.

Slika 8. Slikarski rad djevojčice Marije (5 godina i 1 mjesec): „To je moj rođendan, ja imam tortu, mama ima tortu i jedna je tu na stolu. Ovo smo ispred igraonice.”

Marijin rad mogao bi se ubrojiti u fazu shema jer djevojčica još uvijek u svojem slikarskom radu ne koristi detalje za prikaz ljudskih figura (primjerice, na licu figurama prikazuje samo oči, noge su prikazane jednom crtom i sl.). Kada je riječ o izražavanju emocija, i Marija je prikazala obiteljski trenutak koji povezuje s pozitivnim emocijama, točnije proslavu svojeg rođdana. Pritom se koristila ljubičastom i sivom bojom. Neobično je povezivanje sive boje s pozitivnim emocijama s obzirom na to da se siva boja svakodnevno povezuje s nečim što pojedinac percipira kao dosadno, bezlično, beživotno (primjerice, sivi dan, život nije crno-bijel, već siv i sl.). Međutim, siva se povezuje i s nepristranošću. U svakom slučaju, siva boja je donekle lišena emocionalnosti, pa je njezin odabir za izražavanje pozitivnih emocije zanimljiv i neočekivan.

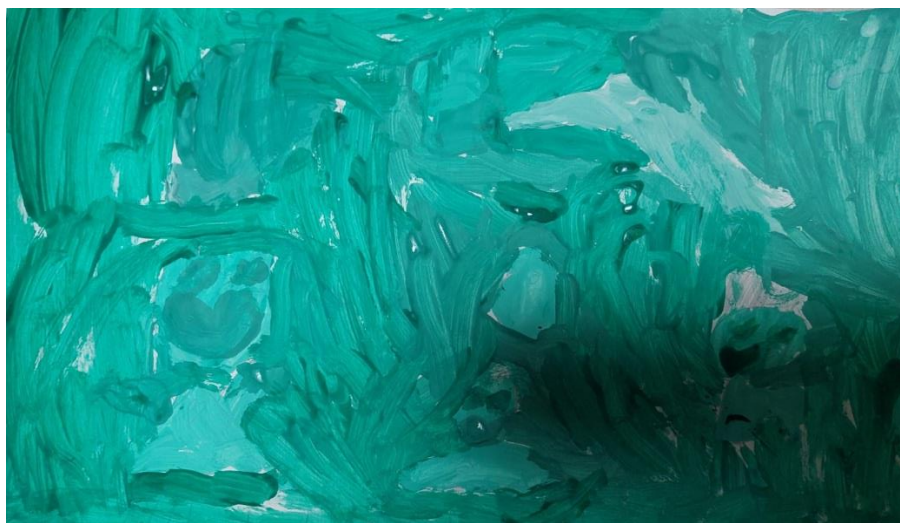
Slika 9. Slikarski rad djevojčice Magdalene (5 godina i 1 mjesec): „To su četiri bubamare. I ja i prijatelji se igramo, pa smo sretni.“

Na slici djevojčice Magdalene, koja je u trenutku njezina nastajanja imala 5 godina i 1 mjesec, prikazane su bubamare. Uobičajeno je narodno vjerovanje da bubamare simboliziraju sreću. Osim bubamara, na slici su prikazani Magdalenini prijatelji i Magdalena u igri. Djevojčica navodi da su svi sretni. Prema tome, riječ je o slici koja izaziva pozitivne emocije. Za izražavanje pozitivnih emocija Magdalena je koristila crvenu boju. U mnogim kulturama crvena boja najdublje je povezana sa simbolikom života. Ona je boja upozorenja, opasnosti, kontrole i zabrane. Primjerice, crvena boja znak je zabrane na semaforu, a u mnogim slučajevima na brojnim proizvodima crveno su ispisana upozorenja i opasnosti pri njihovu korištenju. Danas je crvena boja i simbol ljubavi i vjernosti, a često se povezuje i sa zdravljem i ljepotom. Psihološki gledano, crvena je boja emocija bijesa i srama. Stimulirajuća je i otvara apetit, a djeca su često sklona crvenim slatkišima i igračkama (Brenko i sur., 2009). S obzirom na to da se u psihologiji često povezuje sa snažnim i negativnim emocijama poput bijesa i agresivnosti te da u pojedincu može izazvati nemir, zanimljivo je korištenje te boje u prikazivanju pozitivnih emocija na dječjim slikarskim radovima. Međutim, crvena je topla boja i u ovom je slučaju, s tonovima ružičaste, asocijacija na pozitivne emocije. Sličan primjer vidljiv je i na slici 10.

Slika 10. Slikarski rad djevojčice Mihale (6 godina i 10 mjeseci): „Ja i brat kako se dodajemo loptom (ali lopta se pokrila bojom), to je naša zgrada i kuće okolo i sunce je u kutu.”

Na prethodnoj je slici prikazan rad djevojčice Mihale koja za vrijeme ovog istraživanja imala 6 godina i 10 mjeseci. I ona je za slikanje trenutka iz vlastitog života koji u njoj izaziva sreću koristila crvenu boju. Na slici je prikazana sama djevojčica u društvu brata. Djeca se dodaju loptom ispred svoje zgrade. S obzirom na konotacije koje crvena boja izaziva, očekivano bi bilo crvenu boju povezivati s pozitivnim emocijama kada se autor rada želi referirati na romantičnu ljubav, ali kod djevojčice to nije slučaj. No, kao prethodni uradak, tonovi ružičaste imaju pozitivnu konotaciju.

Slika 11. Slikarski rad djevojčice Cvite (5 godina i 1 mjesec): „To smo ja, mama i tata kako idemo u šumu, pa smo sretni zbog toga... Ma ja sam to izmislila.”

Na slici djevojčice Cvite (po radu je vidljivo da je riječ o likovnom stvaralaštvu koje je u fazi shema) prikazan je odlazak djevojčice s njezinim roditeljima u šumu. Pritom je riječ o događaju koji izaziva sreću kod autorice. U prikazu tog sretnog trenutka koji, iako je izmišljen, ipak izražava pozitivne emocije, djevojčica se koristila zelenim tonovima. Zelena boja prvenstveno asocira na prirodu, na život, plodnost i snagu. U svim kulturama javlja se fenomen zelenila u proljeće ili njegovog kasnijeg propadanja. Danas najistaknutija simbolika zelene boje jest ona koja je označava kao boju novca. Kako je crvena boja zabrane u prometu, zelena je boja dopuštenja. Također je simbol ekologije i zaštite okoliša. Zelena ima ulogu posrednika između crvene i plave, zemaljskog i nebeskog. Ona je prava ljudska boja (Brenko i sur., 2009). Djeluje smirujuće i opuštajuće, antidepresivno, a pomaže pri samokontroli i usklađenosti. S obzirom na to da rad prikazuje odlazak u prirodu, nije čudno da je djevojčica odabrala upravo zelenu boju. Osim toga, s obzirom na pozitivne konotacije te boje u psihologiji, nije neočekivano da zelena boja izaziva smirenje i opuštenost kod djece predškolske dobi.

U skladu s prikazanim dječjim radovima vidljivo je da su sva djeca na svojim slikarskim radovima prikazivala događaje i situacije koji su u njima izazivali sreću i druge pozitivne emocije. Pritom su se u prikazivanju tih emocija pretežno koristili svijetlim bojama, ali neka su djeca koristila i sivu boju, što nije bilo očekivano. Ipak, pokazalo se da su emocije i boje povezane, točnije da se uz određene boje vežu pozitivni osjećaji kod djece predškolske dobi.

Cilj dječjeg likovnog izražavanja jest da dijete promatrajući i istražujući svijet oko sebe dođe do njegovog shvaćanja te da to prenese u obliku likovnog djela. Dječje likovno izražavanje emocija povezuje se s emocionalnom inteligencijom. Prvu definiciju emocionalne inteligencije donijeli su 1990. godine Salovey i Mayer koji su je odredili kao „sposobnost praćenja svojih i tuđih osjećanja i emocija te upotreba tih informacija u razmišljanju i ponašanju“ (Takšić, Mohorić i Munjas, 2006, str. 731). Ti radovi pomažu djetetu da se izrazi te da prikažu svoje unutarnje stanje, što često ne mogu izraziti riječima. Također, ti radovi razvijaju dječju maštu.

Kako bi povezali likovnu aktivnost crtanja ili slikanja emocija s pojmom emocionalne pismenosti, nužno je razgovarati s djecom o emocijama koje crtaju i njihovom intenzitetu. Potrebno je postavljati pitanja kada, zašto i kako se javljaju te emocije. Također je važno s djecom razgovarati o tuđim emocijama kako bi razvila empatiju i međusobno razumijevanje. Učenje o emocijama od rane dobi izuzetno je važno za zdravi razvoj djeteta. Izražavanje emocija te njihovo reguliranje pomaže djetetu zdravo funkcioniranje tijekom njegova života.

Likovno stvaranje može biti od velike pomoći djetetu u smirenju njegova psihičkog stanja s obzirom na to da djeca slikaju ono što okupira njihov um. Na temelju analize djetetovih crteža moguće mu je pomoći s njegovim problemima u slučaju da oni postoje. Cilj je emocionalnog učenja pomoći djeci da se nose s osjećajima koji ih uznemiruju. Emocije su bitan dio djetetova odrastanja te je zadatak roditelja i odgajatelja pomoći djetetu u njihovom prepoznavanju, shvaćanju i reguliranju. Dijete koje razumije svoje osjećaje lakše će izreći svoje potrebe.

5. Zaključak

Prema svemu što je istaknuto u radu vidljivo je da djeca već od rođenja uče razumjeti emocije, kako vlastite, tako i tuđe. Prvenstveno djeca uče razumjeti osnovne emocije, kao što su tuga, radost, ljutnja i strah, s time da je strah jedna od primarnih emocija koju djeca najteže prepoznaju i koju često zamjenjuju s drugim emocijama. Djeca najlakše uče prepoznati te emocije jer su one urođene i jer su jednake u svim kulturama. Ostale, složenije emocije djeca uče postupno. Koliko brzo djeca uče razumijevati emocije ovisi o individualnim razlikama među djecom, o njihovoj dobi, o spolu i o njihovim socijalnim kompetencijama i pozitivnim odnosima s prijateljima. Razumijevanje emocija iznimno je važno kako bi komunikacija svakog pojedinca s okolinom bila kvalitetna. To omogućuje svakoj osobi da ostvari kvalitetne odnose, a socijalni odnosi su svakom pojedincu potrebni kako bi bio zadovoljan svojim životom. Često odrasle osobe ne razumiju vlastite ni tuđe emocije, zbog čega mogu osjećati različite probleme, čime se još više upućuje na važnost razvoja emocija kod djece od samoga rođenja.

U razumijevanju i reguliranju emocija djeci može pomoći kreativnost, točnije likovno stvaralaštvo. Likovna umjetnost je u predškolskoj dobi važna za dijete. Dijete upoznaje svijet oko sebe i ono što je promotrilo i zaključilo prenosi u svoje likovno djelo. Nadalje, upotreba različitih materijala, rješavanje problema koje donosi likovni proces, eksperimentiranje i traženje novih spoznaja pridonosi razvoju divergentnog mišljenja, a samim time i kreativnosti. Stoga je odgajatelj treba poticati, a to može postići na više načina: usmjeravanjem opažanja, aktiviranjem sjećanja, maštanjem i ilustracijama, zamišljanje, potvrđivanjem te igrama s likovnim materijalima. Važno je da odgajatelj samo potiče dijete, ali da mu ostavlja njegovo slobodu i da mu ne nameće vlastite spoznaje.

U završnom radu analizirani su dječji slikarski radovi kako bi se utvrdilo na koji način djeca izražavaju svoje emocije u tim radovima. Pokazalo se da su djeca u svojim slikarskim radovima izražavala isključivo pozitivne emocije te da su se pritom služila različitim slikarskim tonovima, pretežito onim od toplih boja, ali i tonovima hladnih boja. Kako se pretpostavljalo da se djeca u svojim radovima služe s tonovima toplih boja, ta se pretpostavka može samo djelomično potvrditi. Nadalje, analiza dječjih slikarskih radova pokazala je da se djeca služe toplim, ali i hladnim bojama te neutralnim bojama koje djeluju monotono i dosadno poput sive boje koje se u pravilu ne povezuju sa srećom i sličnim pozitivnim emocijama. Stoga se i druga

pretpostavka da djeca u svojim radovima koriste tople boje i svijetlije tonove može djelomično potvrditi.

Dijete kroz likovnu umjetnost može izražavati vlastite emocije, posebno one negativne koji ga muče te mu likovno stvaralaštvo može pomoći da se lakše suoči s negativnim emocijama. Odgajatelji pritom imaju zahtjevnu zadaću da prepoznaju te emocije u djetetovu likovnom izrazu, da utvrde prikazuju li djeca negativne ili pozitivne emocije te na koji ih način prikazuju i da djetetu pomognu u shvaćanju i reguliranju tih emocija. Emocionalne vještine se mogu razvijati i unaprjeđivati te je zadatak odgojno-obrazovnih ustanova promovirati emocionalnu inteligenciju i razvijati emocionalnu pismenost.

6. Literatura

Knjige:

1. Andrilović, A. i Čudina-Obradović, M. (1994). *Psihologija odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Belamarić, D. (1986). *Dijete i oblik: likovni jezik predškolske djece*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
4. Brenko, A., Glogar, M. I., Kapović, M., Randić, M., Simončić, N. i Živković, M. (2009). *Moć boja: kako su boje osvojile svijet*. Zagreb: Etnografski muzej.
5. Brešan, D. (2008). *Dječja likovna kreativnost: od prve do desete godine života*. Osijek: Učiteljski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
6. De Zan, D. (2013). *Slika i crtež u psihoterapiji djece i obitelji*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
7. Goleman, D. (1998). *Emocionalna inteligencija*. Zagreb: Mozaik knjiga.
8. Grgurić, N. i Jakubin, M. (1996). *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*. Zagreb: Educa.
9. Herceg, L., Rončević, A. i Karlavaris, B. (2010). *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Alfa.
10. Katz, L. G. i McClellan, D. E. (1999). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*. Zagreb: Educa.
11. Oatley, K. i Jenkins, J. M. (2000). *Understanding emotions*. Oxford: Blackwell Published Inc.
12. Parac-Osterman, Đ. (2007). *Osnove o boji i sustavi vrjednovanja*. Zagreb: Tekstilno-tehnološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
13. Reeve, J. (2010). *Razumijevanje motivacije i emocija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
14. Slunjski, E. (2013). *Kako djetetu pomoći da... upozna svoje emocije (i nauči njima upravljati)*. Zagreb. Element d.o.o.
15. Starc, B., Obradović, Č., Pleša, A., Profaca, B. i Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi: priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
16. Vasta, R., Haith, M. M. i Miller, S. A. (2001). *Dječja psihologija: moderna znanost*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

17. Vodopija, Š. (2004). *Kako otkriti i potaknuti darovitost*. Rijeka: Žagar.
18. Zelenika, R. (2000). *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
19. Zjakić, I. i Milković, M. (2010). *Psihologija boja*. Varaždin: Veleučilište u Varaždinu.

Članci:

1. Balić-Šimbrak, A. (2010). Predškolsko dijete i likovna umjetnost. *Dijete, vrtić, obitelj: časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 16-17 (62-63), 2-8.
2. Boyatzis, C. I. i Varghese, R. (1993). Children s Emotional Associations With Colors. *The Journal of General Psychology*, 55 (1), str. 77-85.
3. Brajša-Žganec, A. i Slunjski, E. (2007). Socioemocionalni razvoj u predškolskoj dobi: povezanost razumijevanja emocija i prosocijalnog ponašanja. *Društvena istraživanja*, 16 (3), 477-496.
4. Buljan, I. (2021). Izvještavanje o rezultatima kvantitativnih istraživanja. *Zdravstveni glasnik*, 7 (2), 49-58.
5. Ekman, P. (1992). An argument for basic emotions. *Cognition and Emotion*, 6 (3-4), 169-200.
6. Ivanović, N., Barun, I. i Jovanović, N. (2014). Art terapija – teorijske postavke, razvoj i klinička primjena. *Socijalna psihijatrija*, 42 (3), 190-198.
7. Kovačević, B. i Ramadanović, E. (2016). Primarne emocije u hrvatskoj frazeologiji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 42 (2), 505-527.
8. Meerum Terwogt, M. i Hoeksma, J. B. (2001). Colors and Emotions: Preferences and Combinations. *The Journal of General Psychology*, 122 (1), 5-7.
9. Takšić, V., Mohorić, T. i Munjas, M. (2006). Emocionalna inteligencija: teorija, operacionalizacija, primjena i povezanost s pozitivnom psihologijom. *Društvena istraživanja*, 15, 4-5 (84-85), 729-752.

Doktorske disertacije:

1. Vladić, G. (2013). *Karakteristike uticajnih faktora na percepciju boje štampanih i bojnih ambalažnih proizvoda*. Doktorska disertacija. Novi Sad: Fakultet tehničkih nauka.

Internetski izvori:

1. Božac, A. (2011a). Art terapija općenito. <https://anabozac.com/art-terapija-opcenito/>. Pristupljeno 8. kolovoza 2023.
2. Božac, A. (2011b). Likovna art terapija. <https://anabozac.com/likovna-art-terapija/>. Pristupljeno 8. kolovoza 2023.
3. Koren, M. (2020). Psihologija boja: kako utječu na našu percepciju, emocije i svakodnevni odabir. <https://studentski.hr/zabava/zanimljivosti/psihologija-boja-kako-utjecu-na-nasu-percepciju-emocije-i-svakodnevni-odabir>. Pristupljeno 22. kolovoza 2023.
4. Pablo Picasso, The Tragedy, https://www.pablocassano.net/tragedy/#google_vignette. Pristupljeno 14. kolovoza 2023.

Sažetak

Predmet je završnog rada izražavanje emocija u dječjim slikarskim radovima. Cilj je završnog rada analizirati izražavanje emocija u odabranim dječjim slikarskim radovima. Likovno izražavanje je važno za djecu rane i predškolske dobi. Likovno izražavanje kod djece obuhvaća fazu šaranja, fazu shema, fazu razvijene sheme i fazu oblika i pojava. Odgajatelj razvoj kreativnosti u likovnom izražavanju djece može postići usmjeravanjem opažanja, aktiviranjem sjećanja, maštanjem i ilustracijama, zamišljanje, potvrđivanjem te igrama s likovnim materijalima. Likovno stvaralaštvo može pomoći i djeci rane i predškolske dobi u izražavanju emocija, u njihovom imenovanju te njihovom reguliranju. Emocionalne vještine djeca mogu razvijati i usavršavati kako bi bila emocionalna inteligentna i kako bi razvila emocionalnu pismenost. Za potrebe završnog rada analizirani su dječji slikarski radovi kako bi se utvrdilo na koji način djeca izražavaju svoje emocije u tim radovima. Iz dječjih slikarskih radova vidljivo je da djeca izražavaju pozitivne emocije te da se pritom služe svijetlim, ali i tamnijim te monokromatskim bojama koje se obično ne povezuju s pozitivnim emocijama.

Ključne riječi: emocije, djeca rane i predškolske dobi, slikarski radovi

THE DEPICTION OF EMOTIONS IN CHILDREN'S ARTWORK

Abstract

The subject of the final paper is the depiction of emotions in children's artwork. The aim of the final paper is to analyze the expression of emotions in selected children's paintings. Art expression is important for children of early and preschool age. Artistic expression in children includes the phase of drawing, the phase of schemes, the phase of developed schemes and the phase of forms and phenomena. The educator can achieve the development of creativity in the visual expression of children with developmental disabilities by directing observations, activating memories, imagining and illustrating, imagining, confirming, and playing with visual materials. Art can also help children of early and preschool age to express their emotions, to name them and to regulate them. Children can develop and improve emotional skills in order to be emotionally intelligent and to develop emotional literacy. For the purposes of the final paper, children's paintings were analyzed in order to determine how children express their emotions in these works. It is evident from children's paintings that children express positive emotions and that they use bright, but also darker and monochromatic colors that are not usually associated with positive emotions.

Key words: emotions, children of early and preschool age, paintings

Popis slika

Slika 1. <i>Tragedija</i> Pabla Picassa.....	19
Slika 2. Rad petogodišnjeg dječaka Lovre: „Ja čitam i brat sluša na slušalicama.“	20
Slika 3. Slikarski rad djevojčice Mire (5 godina i 5 mjeseci): „Ja i mama se smijemo zbog bora i poklona, ovdje piše Mira, a ovamo nešto drugo.“	21
Slika 4. Slikarski rad sedmogodišnjeg dječaka Dominika: „Sve dizalice, bageri i kamioni su u žuto i ja kad narastem ću raditi na gradilištu.“.....	22
Slika 5. Slikarski rad dječaka Šime (6 godina i 3 mjeseca): „To ja vidim poklone pod borom, pa sam sretan.“	23
Slika 6. Slikarski rad djevojčice Roze (6 godina i 7 mjeseci): „Ja i brat radimo nešto od papira. Ja sam se sakrila ispod stola da ga prepadnem, ali on me vidio, pa se nasmijao.“	23
Slika 7. Slikarski rad djevojčice Edite (5 godina i 8 mjeseci): „Mama i tata idu kada je lijepo vrijeme družiti se sami, bacaju kamenčiće u vodu i oni su sretni. Ovo su more, oblaci, leptirica i sunce. Mama je sretna zbog bubamare i što je vidjela svojeg muža nakon posla.“	24
Slika 8. Slikarski rad djevojčice Marije (5 godina i 1 mjesec): „To je moj rođendan, ja imam tortu, mama ima tortu i jedna je tu na stolu. Ovo smo ispred igraonice.“	25
Slika 9. Slikarski rad djevojčice Magdalene (5 godina i 1 mjesec): „To su četiri bubamare. I ja i prijatelji se igramo, pa smo sretni.“	26
Slika 10. Slikarski rad djevojčice Mihaele (6 godina i 10 mjeseci): „Ja i brat kako se dodajemo loptom (ali lopta se pokrila bojom), to je naša zgrada i kuće okolo i sunce je u kutu.“	27
Slika 11. Slikarski rad djevojčice Cvite (5 godina i 1 mjesec): „To smo ja, mama i tata kako idemo u šumu, pa smo sretni zbog toga... Ma ja sam to izmislila.“.....	27